

Humanistinen kaupunkitutkimus tähyää rakenteiden taakse ja kokemusten äärelle

Arvio teoksesta Vahtikari, Tanja, Terhi Ainiala, Aura Kivilaakso, Pia Olsson & Panu Savolainen toim. *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Tampere: Vastapaino. 2021. 394 s. ISBN 978-951-768-850-5.

Iida Kalakoski

Humanistinen kaupunkitutkimus on artikkelikokoelma, jota tekijät kuvailevat monitieteiseksi ja reflektiiviseksi. Teos ottaa takakanen kuvauksen mukaan ”kantaa kaupungeissa merkittäviksi ja ajankohtaisiksi koettuihin asioihin”. Artikkelikokoelma koostuu 14 vertaisarvioidusta artikkelista, joiden kirjoittajajoukko on taustoiltaan ja asiantuntemukseltaan hyvin moninainen. Artikkeleiden joukkoa voi lukea niin yksittäisinä teksteinä kuin humanistisen kaupunkitutkimuksen inhimillisiin kaupunkikokemuksiin keskittyvää, monitieteistä kenttää määrittävinä näkökulmina. Vaikka kaupunkien ja humanismin välinen kytkös juontaa juurensa pitkälle historiaan, on monitieteinen, humanistinen kaupunkitutkimus kirjoittajien mukaan melko tuore, toisen maailmansodan jälkeen kehittynyt ilmiö. *Humanistinen kaupunkitutkimus* tarttuu ajankohtaiseen aiheeseen, sillä kaupungit ja kaupungistuminen puhuttavat niin meillä Suomessa kuin muuallakin. Kansainvälisesti humanismi on käsitteenä ja näkökulmana liitetty kaupunkiin ja rakennettuun ympäristöön niin tutkimuksissa kuin erilaisten koulutusohjelmien ja opintokokonaisuuksien nimissä.

Kokoelman toimittajat ovat monipuolisesti Suomen eturivin kaupunkitutkijoita: kaupunkien ja kulttuuriperintöön erikoistunut historiantutkija, FT Tanja Vahtikari, nimistöntutkimukseen perehtynyt kielentutkija, FT Terhi Ainiala, kulttuuriperinnön tutkija, FT Aura Kivilaakso, kansatieteilijä, FT Pia Olsson ja historiantutkija ja arkkitehti, FT Panu Savolainen. Samoin kokoelman kirjoittajajoukko on muodostunut monitieteiseksi ja asiantuntevaksi laajentaen näkökulmia muun muassa taiteentekemiseen, ääniympäristöihin ja erilaisten liikkumisen tapojen tarkasteluun. Moninaisuus ilmenee myös käytetyissä tutkimusmenetelmissä ja niiden kokeellisuudessa, menetelmäkirjon yltäessä kauppakeskusten julkisivujen kielimaisemien tarkastelusta aistielämäkerrallisiin kävelyihin. Teoksessa liikutaan pääosin suomalaisissa kaupungeissa, kuten Helsingissä, Tampereella, Oulussa ja Turussa, mutta piipahduksia tehdään myös Lontoseen ja Brightonin. Useimmissa artikkeleissa tarkastellaan nykypäivän ilmiöitä tai muistellaan menneitä nykyisyydestä

käsin. Varsinaisia historiakatsauksia tehdään vain historiantutkija, FT Tiina Männistö-Funkin Turun kaupunkiliikenteen tilojen muutoksia tarkastelevassa artikkelissa sekä maisema-arkkitehtuurin apulaisprofessori Ranja Hautamäen ja kaupunkikulttuurin historian dosentti Silja Laineen Helsingin 1910-luvun kaupunkisuunnitelmia käsittelevässä artikkelissa.

Kokoelman artikkelit koottiin avoimella kirjoittajakutsulla, mikä omalta osaltaan on vaikuttanut teoksen painopisteisiin. Kuten vastaavanlaisissa antologioissa usein, aihetta pyritään valottamaan yksittäisten artikkelien muodostamalla monipuolisella kattauksella. Käsillä olevan teoksen perusteella kaupunkia määrittävät hyvin kokemukselliset asiat kuten äänet, kieli, muistot ja liike. Toimittajat nimeävät johdantoartikkelissaan ”Kadun kulmassa: Reittejä humanistiseen kaupunkitutkimukseen” kaksi piirrettä, jotka yhdistävät kokoelman artikkeleita: 1) kaikki artikkelit tarkastelevat ihmisen ja ympäristön suhdetta ja 2) artikkeleita leimaa menetelmien moninaisuus ja analyysin rikkaus (s. 25).

Kokoelman artikkelit on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa *Kaupunki kokemuksena* keskittyy erityisesti aisteihin ja kieleen ja tarkastelee kaupunkia erilaisten käyttäjäryhmien näkökulmasta. *Tilalliset käytännöt* puolestaan painottuu liikenteeseen, kaupungissa liikkumisen tapoihin sekä erilaisiin tilallisiin käytäntöihin. Viimeinen osa *Kerrostunut kaupunki* taas tarjoaa katsauksia kaupunkeihin historian tallentajina ja kulttuuriperintönä.

Humanismi lähestymistapana

Johdantoartikkelissa toimittajat toteavat, että ”humanismin kytkös kaupungeja koskevaan ajatteluun on yhtä vanha kuin ajatus humanismista”. Otsikollaan *Humanistinen kaupunkitutkimus* tekijät tulevat määritelleeksi kirjan tehtäväksi myös erottaa *humanistinen kaupunkitutkimus* jostain muusta, kenties vakiintuneemmasta kaupunkitutkimuksen muodosta. Toimittajien mukaan ”maantieteellisesti ja sosiaalitiieteellisesti painottunut kaupunkitutkimus kaipaa rinnalleen kulttuurisesti, kielellisesti ja historiallisesti suuntautunutta” humanistista tutkimusta. Toimittajat korostavat humanismin näkyvän kokoelmassa myös siinä, kuinka tutkimukset nostavat keskiöön kaupunkilaiset ja heidän suhteensa ympäristöönsä. Humanistinen kaupunkitutkimus meneekin kirjoittajien mukaan ”rakenteita syvemmälle” pohtien ilmiöiden vaikutusta ymmärrykseemme. Humanismi näkyy teoksessa reflektiivisessä tavassa, jolla se tarttuu ajankohtaisiin teemoihin ja kysymyksiin. (s. 9–11.)

Juuri tällaisena artikkeleita väljästi toisiinsa liittävänä asenteena humanismi ilmeneekin useimmissa kirjan teksteistä. FT Päivi Rannilan artikkeli ”Humanistinen maantiede tänään: käsitteellisiä avauksia 2000-luvun kaupunkitutkimukseen” nostaa kuitenkin humanismin tarkempaan tarkasteluun jälleen teoksen loppupuolella. Kokoelmassa käytetyt osallistavat ja osallistuvat menetelmät saavat perusteensa Rannilalta, joka toteaa, että 1970- ja 1980-luvuilta periytyvä humanistinen maantiede kritisoi ajatusta siitä, että tutkija olisi riippumaton, ulkopuolinen tarkkailija. Humanistinen maantiede puolestaan on vaikuttanut monin tavoin myös kaupunkitutkimuksen lähestymistapoihin ja käsitteistöön. Eräs tärkeimmistä kaupunkitutkimukseen omaksutuista ideoista on ”käsitys paikasta elettyinä, merkityksellisenä ja koettuna tilana” (s. 348). Rannila nostaa

esiin myös humanistisen tutkimuksen kiinnostuksen jokapäiväistä elämää kohtaan, joka on niin ikään vaikuttanut vahvasti aikamme kaupunkitutkimukseen. Rannilan havainnot yhtäältä kokemuksellisuudesta ja toisaalta arkipäiväisyydestä toimivat mainiona yhteenvetona ja täydentäjänä kirjan johdantoluvulle.

Kaupunkilaisuuden kokemusasiantuntijat

Kirja on ulkoasultaan sympaattisen ja kutsuvan, positiivisessa mielessä jopa epäakateemisen näköinen. Artikkeleita on myös kuvitettu valokuvoin, kartoin ja taulukoin tavanomaista artikkelikokoelmaa enemmän. Ulkoasun hienovarainen keveys sopii luontevasti kirjaan, jonka monet artikkelitkin ovat helposti lähestyttävistä ja samaistuttavista. Niistä välittyy ajatus, että jokainen meistä on jollain tavalla kaupungissa asumisen tai toimimisen kokemusasiantuntija.

Tätä kokemusta vahvistavat myös tutkimuksissa käytetyt oivaltavat ja kokeilevat menetelmät, joiden avulla laskeudutaan konkreettisesti tai kuvaannollisesti kanssakulkijaksi tutkimuksen kohteena olevien ihmisten rinnalle. Pia Olssonin, FT Jenni Rinteen ja FT Tiina Suopajärven artikkelissa ”Kaupungin tuntu – Paikka moniaistisena kokemuksena” kaupunkiympäristöön liittyviä aistimuistoja on kerätty sekä kirjallisista muisteluaineistoista että kaupunkitilassa tehtyjen haastattelujen avulla. FT Helmi Järviluoma, FT Inkeri Aula, YTM Sonja Pöllänen, FM Eeva Pärjälä, FT Milla Tiainen ja FT Juhana Venäläinen puolestaan esittelevät aistielämäkerrallisten kävelyjen avulla tekemiään havaintoja kaupungeista artikkelissaan ”Kaupunki taiteena ja taiteilijat kaupungeissa”. Kirjoittajien mukaan aistielämäkerrallinen metodi tarjoaa välineen, joka soveltuu niin kaupunkitutkimukseen kuin kaupunkien kehittämiseenkin mahdollistamalla erityisesti aistikokemusten ja erilaisten aikatasojen tarkastelun.

Kuvataiteilija, YTM Vappu Suden artikkelissa ”Matka sirkukseen – Temppuja ja liikkumisen politiikkaa” seurataan seitsemän lapsen matkoja Tampereen Nekalassa sijaitsevaan Sorin Sirkukseen keväällä 2019. Lasten harrastusmatkoista koottiin aineistoa äänikävelyillä, valokuvaamalla ja katutilaa mittaamalla. Artikkelissaan Susi käsittelee lasten matkoillaan luomia erilaisia liikkumisen taktiikoita eli temppuja. Temput ja taktiikat ovat näennäisen leikkisä tapa tarkastella ja eritellä kaupunkiin liittyviä kokemuksia, vaikka taktiikat liittyivätkin osin esimerkiksi turvattomuuden kokemuksiin ja vaarallisilta tuntuviin reitteihin.

Kaupungin nurjat puolet

Päivi Rannila tuo artikkelissaan esiin, lähinnä esimerkinomaisesti, myös epämuokavampia kaupunkiin liittyviä kokemuksia kuten häirintää, väkivaltaa ja ulkopuolisuuden kokemuksia. Tällaiset kaupunkielämän ja kaupungistumisen nurjat puolet jäävät artikkelikokoelmassa kuitenkin melko lailla marginaaliin. Tämä tuntuu hieman yllättävältä, sillä mikä sitten on humaania, elleivät kaupunkiin liittyvät ikävätkin kokemukset, kuten pelko, ahdistus ja erilaiset häiriötekijät. Myös kaupunkilaisuuden moninaisuutta käsitellään lähinnä tutkimalla lasten ja vanhusten kokemuksia, mutta monia näkökulmia jää tarkastelematta, esimerkiksi millaisena kaupunki näyttää naisten, vähemmistöjen tai erilaisten alakulttuurien näkökulmasta. Kokoelma saakin humanistisen kaupunkitutkimuksen aihevalikoiman näyttäytymään

pitkälti kepeänä ja hyväntuulisena, vaikka siihen epäilemättä kytkeytyy myös hankalampia näkökulmia, joita yleisesti käsitellään esimerkiksi ”pelon maantieteeksi” kutsutun tutkimusteeman piirissä. Näennäinen kepeys pitää sunnuntailukijan mukavasti otteessaan, eikä se estä assosioimasta ja näkemästä mahdollisuuksia myös raadollisempien tai kiistanalaisempien kaupunkiaiheiden humanistiseen tutkimukseen.

Kaupunkiympäristön murrosvaiheisiin ja niihin liittyviin kiistoihin viitataan Tiina Männistö-Funkin turkulaista kaupunkiliikennettä ja pyöräilyn murrosta käsittelevässä artikkelissa sekä Tanja Vahtikarin, Aura Kivilaakson ja FT Pauliina Latvala-Hirvilahden artikkelissa ”Kaupunki, kulttuuriperintökokemus ja osallisuus”, joka tarkastelee osallistavan kulttuuriperintötyön vaikuttavuutta ja haasteita. Erilaisista murrosvaiheista olisi ollut mielenkiintoista lukea enemmänkin, sillä usein juuri muutos tai muutoksen uhka nostaa esiin paikkojen ja niihin liittyvien toimintojen merkityksiä kaupunkitilassa. Tällaisia kiistoja käydään usein esimerkiksi rakennussuojelukiistojen tai viheralueita uhkaavien kaavahankkeiden yhteydessä.

Uusia virikkeitä

Humanistinen kaupunkitutkimus muodostaa yhtä aikaa monipuolisen ja eräällä tavalla fragmentaarisen kokonaisuuden. Kirjan näkökulmat ja niiden painottuminen tiettyihin teemoihin johtuvat kirjoittajajoukon tutkimusintresseistä. Kieleen, aistihavaintoihin ja muistoihin painottuessaan kokonaisuus ei ehkä ole kaiken kattava, mutta tarjoaa silti lähtökohtia havainnoida, miten monista näkökulmista yhtäkin aihepiiriä voi tutkia. Samalla kokonaisuus antaa lukijalle tilaisuuden ja mahdollisuuden pohtia sekä täydentää käsitystään humanistisesta kaupunkitutkimuksesta omien intressiensä näkökulmasta. Toimittajien mukaan kirjan tarkoitus onkin antaa ”näköaloja siihen, millaista humanistista kaupunkitutkimusta Suomessa tehdään ja voitaisiin tehdä” (s. 10). Näin teos haluaa, ja onnistuukin välttämään olemasta liian rajaava tai poissulkeva.

Kirja sopiikin mainiosti kaikille kaupungeista ja kaupunkielämästä kiinnostuneille sekä kaupunkiaiheita tutkiville, jotka etsivät sopivan väljää sateenvarjoa määrittelemään tutkimusintressejään. Lienee siis täysin sallittua, että lukija alkaa pohtia, mitä muuta kuin kirjassa esiteltyjä näkökulmia humanistisen kaupunkitutkimuksen piirissä voisi tutkia: herkullinen kattaus jää lukijalle itselleen täydennettäväksi.

Arkkitehti Iida Kalakoski, yliopisto-opettaja, Tampereen yliopisto.